

АЎТАРСКАЕ «Я» Ў МЕДЫЯТЭКСЦЕ: ЛЕКСІКА-ГРАМАТЫЧНЫЯ СРОДКІ ВЫРАЖЭННЯ

А. І. Гурын

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;

gorain94@yandex.by

наук. кір. – В. І. Іўчанкаў, доктар філал. нав., праф.

Даследаванне прысвечана пытанню ўжывання ў медыятэксце сродкаў, якія выкарыстоўваюцца для стварэння індывідуальна-аўтарскага стылю. Мэтай даследавання з’яўляецца вызначэнне лексіка-граматычных сродкаў выражэння аўтарскага «я» ў медыятэксце. Аб’ект даследавання – спецыфіка аўтарскага «я» як тэкстастваральнага элемента ў медыятэксце. Прадмет даследавання – лексіка-граматычныя сродкі выражэння аўтарскага «я» і іх выкарыстанне публіцыстам Паўлам Якубовічам. Навізна даследавання заключаецца ў адлюстраванні магчымага ўздзеяння на чытача праз сродкі выражэння аўтарскага «я» ў сучасным беларускім СМІ. Аўтарскае «я» як своеасаблівая форма дыялогу з чытачом здольна ўплываць на цікавасць аўдыторыі да сучаснага медыявыдання, што з’яўляецца прычынай актуальнасці даследавання. Вынікі даследавання можна выкарыстоўваць пры далейшым вывучэнні феномена аўтарскага «я» ў медыятэксце.

Ключавыя словы: аўтарскае «я»; медыятэкст; лексіка-граматычныя сродкі; сінтаксічная лаканічнасць; стылістычны прыём.

Паспяховасць, рэйтынгавасць любога выдання напрамую ацэньваецца па дыялогу з чытачом. Ён залежыць ад падтэкстаў і канатацый, закладзеных у тэкстах, змешчаных на старонках сродкаў масавай інфармацыі. Аўтар медыятэксту спалучае ўвесь «фактычны» матэрыял у адно цэлае, дзе праз адлюстраванне навакольнай рэчаіснасці адбываецца зварот да носбітаў мовы з мэтай пэўнага ўздзеяння на іх. Выкарыстоўваючы катэгорыю аўтарскага «я», журналіст можа актыўна ўрывацца ў ход падзей, свабодна выказваць свае думкі, уваходзіць у кантакт з героямі, выказваць уласную пазіцыю, меркаванне і г. д.

Аўтар журналісцкага твора імкнецца ўцягнуць чытача ў пазнанне доследнага пытання, вылучае розныя тэзісы, аргументы і меркаванні. Структура аўтарскага «я» дае магчымасць сфакусаваць сутнасць медыятэксту [1, с. 90]. Усе праявы аўтарскага «я» выступаюць у якасці псіхалагічных элементаў, закліканых надаць аўтарскай пазіцыі асаблівую сілу. У газетнай практыцы выкарыстоўваюцца разнастайныя формы аўтарскага ўплыву. Аўтар можа паўстаць перад чытачамі ў розных іпастасях: як герой-дзеяч і як герой-мысліцель. Мадэль «я-дзеяч» найбольш адпавядае рэпартажнаму метаду публіцыстыкі, з яе дапамогай дасягаецца эфект эмацыйнай датычнасці чытача да таго, што адбываецца, што ў значнай меры забяспечвае эфектыўнасць уздзеяння журналісцкага твора. Мадэль «я-мысліцель» арыентавана на сумесную з

чытачом працу: пастаноўку праблем, даследаванне аб'екта, пабудову разважанняў, мадэляванне ўмоўнай сітуацыі. Гэтая разнавіднасць аўтарскага «я» забяспечвае далучэнне аўдыторыі да руху думкі, спрыяе стварэнню эмацыйнага і комплексна-псіхалагічнага ўздзеяння на чытачоў [2].

Аўтар можа выказаць свае «я», толькі ў поўнай меры валодаючы ўсімі сродкамі, якія ўласцівыя абранаму ім стылю. Журналіст, як правіла, піша свае матэрыялы ў публіцыстычным стылі.

Лексіка-граматычная сістэма асабліва сцяў і сродкаў сучаснага публіцыстычнага стылю ўяўляе сабой складаную канструкцыю, якая, з аднаго боку, патрабуе ўважлівага вывучэння, з другога, – дазваляе журналісту карыстацца ўсёй разнастайнасцю лексікі і граматыкі для рэалізацыі аўтарскага «я». Разгледзім гэтую разнастайнасць на прыкладзе творчасці публіцыста Паўла Ізотавіча Якубовіча, які з ліпеня 1995 па люты 2018 гг. таксама з'яўляўся галоўным рэдактарам газеты «СБ. Беларусь сегодня».

У калонках галоўнага рэдактара П. І. Якубовіча ўжываюцца стандартныя, клішаваныя сродкі мовы («оплот западных ценностей», «важный лейтмотив», «краеугольный камень», «низкий уровень безработицы», «экономический рост», «стабильное финансовое положение», «правлящий кабинет») побач з экспрэсіўнымі, выразнымі сродкамі, якія эмацыйна ўздзейнічаюць на аўдыторыю. Эмацыйнасць ствараецца таксама за кошт тропай і стылістычных фігур. У экспрэсіўных мэтах выкарыстоўваюцца не толькі ўласна моўныя, але і кампазіцыйныя логіка-стылістычныя формы і прыёмы: загалоўкі, характар чаргавання апавядання, апісання і разважання, уступныя эпізоды, цытаванне, увядзенне розных тыпаў чужога маўлення і г. д.

Прывядзем прыклады загалоўкаў артыкулаў П. І. Якубовіча: «Любая кастовость и клановость обязательно приводят к 1917 году» (08.11.2017); «Морковный сок пью исключительно за ваше здоровье» (18.10.2017); «Золотое руно отменяется: что сейчас происходит в Украине?» (16.11.2016); «Избрание Трампа – это и Фукусима, и ласковый май, и землетрясение одновременно» (11.11.2016); «Три мгновения августа» (01.09.2015); «Последнее тexasское предупреждение» (18.04.2013); «Выходцы из себя» (11.06.2014) [3].

Можна сцвярджаць, што прыведзеныя вышэй цытаты і клішэ з літаратурных крыніц, выказванняў палітычных дзеячаў з'яўляюцца фактарам-мастком паміж адрасантам і адрасатам, таму што ўсе цытаты і клішэ валодаюць мноствам канатацыйных сэнсаў і з'яўляюцца прагматычнымі інтэнсіфікатарамі.

Правядзем аналіз артыкула П. І. Якубовіча «Неполезные советы», апублікаванага 22 снежня 2017 г. Артыкул з’яўляецца ўзорам медыятэксту, калонкай галоўнага рэдактара, напісанай ў форме публіцыстычнага каментару.

Мэта асноўнай часткі артыкула – пракаментаванне пазіцыі Міжнароднага валютнага фонда (МВФ) аб вылучэнні крэдыту Беларусі. Яна выконвае інфарматыўную функцыю – інфармуе аб умовах, на якіх Міжнародны валютны фонд гатовы выдаць Беларусі чарговы крэдыт. Інфармацыя ў артыкуле ўздзейнічае на логіку (каментар прымушае асэнсаванне стаўленне МВФ да эканамічных праблем Беларусі), сацыяльную ацэнку (чытач ацэньвае прапановы МВФ), эмоцыі (тэкст выклікае хваляванне, шкадаванне).

З загалоўка «Неполезные советы» можна зрабіць выснову, што аўтар лічыць парады МВФ Рэспубліцы Беларусь неаб’ектыўнымі, такімі, якія не спрыяюць паляпшэнню эканамічнай сітуацыі ў Беларусі. У назве артыкула можна ўбачыць алузію на «Вредные советы» Р. Остэра.

Прааналізуем лексіка-граматычныя сродкі, выкарыстанныя аўтарам, якія павінны былі аказаць найбольшы ўплыў на чытацкую аўдыторыю газеты «СБ. Беларусь сегодня».

Адным з упадабаных стылістычных прыёмаў П. І. Якубовіча з’яўляецца рытарычнае пытанне: «...кому из нас не хочется жить лучше?», «Подъемным ли будет для многих из нас этот платеж? В особенности для пенсионеров и работников бюджетной сферы?». Для ўзмацнення выказанай думкі выкарыстоўваецца анафара, то бок паўтарэнне асобных слоў або зваротаў у пачатку сказа: «Может быть, МВФ исходит из лучших побуждений? Может быть, фонд даже любит в душе простых жителей Беларуси?».

Сінтаксічная лаканічнасць – важны складнік аўтарскага пасылу. Спалучэнне кароткіх простых і доўгіх складаных або ўскладненых разнастайнымі абаротамі сказаў дапамагае перадаць пафас артыкула, эмацыйны настрой аўтара: «Банк, предоставляющий кредит, обязан интересоваться результатами. И правильно!»; «На неделе из фонда пришли две новости. Попробуем разобраться. Первая новость, конечно, поднимает настроение. Дотошные эксперты фонда признали, что экономика Беларуси восстанавливается»; «Своего газа и угля у нас нет. Электричество дорого. Горячая вода тоже кусается».

Аўтар гарманічна ўстаўляе граматычныя сродкі выразнасці ў апавядальную лінію калонкі галоўнага рэдактара. Асаблівасцю з’яўляецца выкарыстанне ў калонцы галоўнага рэдактара тэрмінаў і неалагізмаў. Відавочна, П. І. Якубовіч лічыць чытацкую аўдыторыю газеты адукаванымі людзьмі, якія могуць аперыраваць вужканакіраванымі

тэрмінамі і спалучэннямі: «это совсем не «бином Ньютона»; «более внятным стало ценообразование, перестала галопировать инфляция». Аднак некаторым тэрмінам аўтар дае вызначэнне ўнутры тэксту: «рост внутреннего валового продукта (это такой многомерный “счетчик”, учитывающий множество финансовых факторов)».

Метафары і ўстойлівыя выразы таксама дапамагаюць галоўнаму рэдактару адлюстраваць свае стаўленне да пазіцыі МВФ. Моўная гульня дапаўняе дыялог з чытачом, характарызуе своеасаблівасць асобы журналіста: «крупным шагом вперед», «что и требовалось доказать», «вывести экономический корабль из штормовой зоны», «резво оценивает», «привлекательно она выглядит только лишь на бумаге», «за пультом управления полетами», «кто платит, тот и заказывает музыку», «бесплатно только птички поют», «свет клином не сошелся». Аўтар ужывае і ўвасабленне: «горячая вода тоже кусается».

Калонка галоўнага рэдактара вызначаецца іранічным зместам, павышаным гутарковым рэгістрам маўлення. Іронія хавае сацыяльную ацэнку нават пры аб'ектыўнай перадачы факту: «Хорошо, конечно, когда МВФ резво оценивает эти тенденции»; «Конечно, ждать от Международного валютного фонда сладких и вкусных подарков бессмысленно, там собрались не Санта-Клаусы и отнюдь не филантропы»; «У меня все крутится в голове поговорка “Пожалел волк кобылу – оставил хвост да гриву”».

Аўтар ужывае такія лексіка-семантычныя сродкі стварэння іроніі, як выкарыстанне літаратурных вобразаў («Санта-Клаусы»), іранічных эпітэтаў («сладких и вкусных подарков»).

Прастамоўе як мастацкі прыём стварае каларыт штодзённа-бытавога маўлення, жывасць, прастату ўспрымання, скарачае дыстанцыю: «Электричество дорого, горячая вода тоже кусается»; «За все про все жилищно-коммунальное хозяйство!»; «...печется о нашем благе».

У калонцы прысутнічае ацэначнасць, якая знаходзіць адлюстраванне ў эпітэтах: «несмотря на неважную конъюнктуру», «рекомендация, конечно, замечательная», «немалая расходная статья бюджета», «из лучших побуждений», «в беспросветную нищету».

Для таго, каб выказаць упэўненасць, выкарыстоўваюцца пабочныя словы: «Хорошо, конечно, когда МВФ резво оценивает эти тенденции»; «Это, конечно, немалая расходная статья бюджета».

Такім чынам, П. І. Якубовіч уводзіць чытача ў пэўнае сфарміраванае ім светаўспрыманне. Пры гэтым базавым эфектам застаецца ўздзеянне на чытача, імкненне яго зацікавіць, заахвоціць да пэўных дзеянняў. Для гэтага выкарыстоўваюцца разнастайныя лексіка-граматычныя сродкі, якія прымяняюцца для стварэння метамоўных сувязяў паміж журна-

лістам і чытачом. У артыкуле былі знойдзены наступныя віды стылістычных прыёмаў: метафара, увасабленне, цытацыя, рытарычнае пытанне, іронія, эпітэт, параўнанне, метанімія, сінекдаха, сэнсавае проціпастаўленне, ўстойлівы выраз, тэрмін-неалагізм, стылістычна маркіраваная лексіка, прастамоўе. Зыходзячы з гэтага, можна зрабіць выснову: П. І. Якубовіч – журналіст з ярка выражаным аўтарскім «я».

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Лўчанкаў В. І.* Дыскурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту. – Мінск : БДУ, 2003.
2. *Ким М. Н.* Технология создания журналистского произведения. СПб.: Издательство Михайлова В. А, 2001.
3. Інтэрнэт-адрас: <https://www.sb.by/author/152764-pavel-yakubovich>.
4. Інтэрнэт-адрас: <https://www.sb.by/articles/nepoleznye-sovety.html>.